

**Mari Niemi**

# **Nälkä vai vapaudenkaipuu?**

**Siirtolaisuus Etelä-Pohjanmaalta  
Pohjois-Amerikkaan**

**Siirtolaisuusinstituutti – Migrationsinstitutet**

**Turku - Åbo 2003**

<http://www.migrationinstitute.fi>

# Nälkä vai vapaudenkaipuu?

## Siirtolaisuus Etelä-Pohjanmaalta Pohjois-Amerikkaan

### Etelä-Pohjanmaan siirtolaisuuden tutkimus

'Suurta amerikansiirtolaisuutta', joka kosketti erityisesti Pohjanmaata, on tutkittu runsaasti. Anna-Leena Toivosen Etelä-Pohjanmaan valtamerentakaisista siirtolaisuutta vuoteen 1930 valottava väitöskirja (1963) on Etelä-Pohjanmaan siirtolaisuuden perusteos. Toivoselta on ilmestynyt myös useita aiheeseen liittyviä artikkeleita. Lisäksi esimerkiksi suomalaiset siirtolaishistorian tutkijat Reino Kero, Olavi Koivukangas ja Keijo Virtanen ovat useissa tutkimuksissaan ja artikkeleissaan valottaneet eteläpohjalaista siirtolaisuutta. Etelä-Pohjanmaan siirtolaisuudesta on tehty myös useita opinnäytetöitä, esimerkiksi Aulis Hautamäen pro gradu -työ (1981). Myös paikallishistoriat huomioivat siirtolaisuuden.

Toisen maailmansodan jälkeinen Pohjois-Amerikkaan suuntautunut siirtolaisuus oli vähäistä, ja ehkä siksi tätä siirtolaisuuden osa-aluetta ei ole juurikaan tutkittu. Joissakin yleisesityksissä, esimerkiksi Kero (1997) ja Korkiasaari (1989), asiaa on käsitelty pintapuolisesti. Eteläpohjalaisten osuutta myöhempään Pohjois-Amerikan siirtolaisuuteen ei ole erikseen tarkasteltu. Vuoden 1930 jälkeisen Pohjois-Amerikan siirtolaisuuden tutkimisessa olisikin työsarkaa siirtolaisuushistorioitsijoille.

Tarkastelen tässä artikkelissa siirtolaisuutta Etelä-Pohjanmaalta Pohjois-Amerikkaan. Painopiste on vuosissa 1860-1930. Keskityn siirtolaisuuden laajuuteen, rakenteeseen, syihin sekä seurauksiin kotimaakunnassa. Luon yleiskatsauksen siirtolaisten kohdealueisiin, oloihin sekä yhteydenpitoon entiseen kotimaahan. Lopuksi tarkastelen hieman uudempaa Pohjois-Amerikan siirtolaisuutta.

### Pohjois-Amerikan siirtolaisuuden alkuvaiheet

Ensimmäiset suomalaiset matkasivat yhdessä ruotsalaisten kanssa Pohjois-Amerikkaan jo 1600-luvulla, jolloin Suomi oli osa Ruotsin valtakuntaa. Ensimmäinen ruotsalaisretkikunta rantautui Delaware-joen alajuoksulle vuonna 1638, mutta varmuudella ei tiedetä, oliko jo tuolloin joukossa suomalaisia. Sen sijaan vuonna 1640 mukana oli muutama suomalaissyntyinen henkilö. Kaikkiaan Delawaren 'Uuden Ruotsin' siirtokuntaan muutti noin 500-600 suomalaista.(1) Suurin osa suomalaisista oli lähtöisin Ruotsin suomalaisseuduilta, mutta osa lähti suoraan Suomesta, esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalta Vaasasta ja Korsholmasta.(2)

Siirtolaisvirta tyrehtyi 1660-luvulla hollantilaisten otettua 'Uuden Ruotsin' alueen haltuunsa. Suomalaiset Pohjois-Amerikan kävijät olivat 1700-luvulle lopulle asti lähes pelkästään merimiehiä.(3) 1800-luvun vaihteessa muutamia satoja suomalaisia muutti Alaskaan. 1800-luvun puolivälissä maailman merillä liikkui tuhansia suomalaisia merimiehiä, joista moni karkasi laivasta jossakin Pohjois-Amerikan satamakaupungissa. Muun muassa Kalifornian kultalöydöt 1840-luvulla, Krimin sota 1854-55 sekä Yhdysvaltojen sisällissota 1861-65 olivat kimmokkeina laivasta jäämiselle.(4) Esimerkiksi ruotsinkieliseltä Munsalan seudulta tiedetään yksittäisiä siirtolaistapauksia jo 1840- ja 1850-luvuilta (5), mutta eteläpohjalaisen alaskan- ja merimiessiirtolaisuuden koko laajuutta ei tiedetä.

## 'Suuri amerikansiirtolaisuus' vuosina 1860-1930

### Siirtolaisten määrä ja paluumuutto

Pohjois-Amerikassa vallitsi 1860- ja -70-luvuilla työvoimapula, jota täyttämään tarvittiin siirtolaisia. Suomalaisista amerikankutsun kuulivat ensimmäisenä Pohjois-Norjaan muutaneet suomalaiset, mutta vähitellen sana levisi muuallekin.(6) Vaasan läänin lääninhallituksen passiluetteloiden mukaan Etelä-Pohjanmaan katkeamaton siirtolaisvirta alkoi vuonna 1867, jolloin Vaasasta lähti yksi tehdastyöläinen. Maastamuutto pysyi yksittäisiä huippuvuosia lukuun ottamatta kuitenkin melko vähäisenä. Varsinaisen joukkosiirtolaisuuden voidaan katsoa alkaneen vuosina 1881-84, jolloin vuosittainen siirtolaismäärä pysyi 500-600 välillä. Vuonna 1893 Etelä-Pohjanmaalta lähti jo 4 000 ihmistä. Vuosi 1902 oli koko Suomen siirtolaisuuden huippuvuosi. Tuolloin Vaasan lääninhallituksen myöntämän passin otti 7310 ihmistä. Siirtolaisuuden huippuvuodet jatkuivat vuoteen 1914 ensimmäisen maailmansodan alkuun asti. Maailmansodan ja Suomen sisällissodan vuosina siirtolaiseksi ei juuri lähdetty, mutta 1920-luvulla matkustus elpyi jälleen. Viimeinen eteläpohjalaisen Pohjois-Amerikan siirtolaisuuden huippuvuosi saavutettiin vuonna 1923, jolloin lähti 3 365 siirtolaista. Siirtolaisuus hiipui 1930-luvulla, jolloin Etelä-Pohjanmaalta lähti vuosittain keskimäärin enää 163 siirtolaista (7). Virallisten tilastojen mukaan 1930-luvulla Pohjois-Amerikkaan muutti enää 5 516 suomalaista.(8)

**Taulukko 1: Etelä-Pohjanmaan alueen kuntien siirtolaiset 1893-1945 ja 1970-1993**

Kunnat	1893-1898	1899-1914	1915-1930	1931-1945	1970-1993
Alahärmä	384	1 835	866	22	176
Alajärvi	279	2 626	450	15	591
Alavus	426	2 697	754	15	477
Bergö	4	143	22	8	6
Evijärvi	330	1 361	483	37	142
Ilmajoki	260	2 297	700	23	313
Isojoki	148	1 354	371	11	324

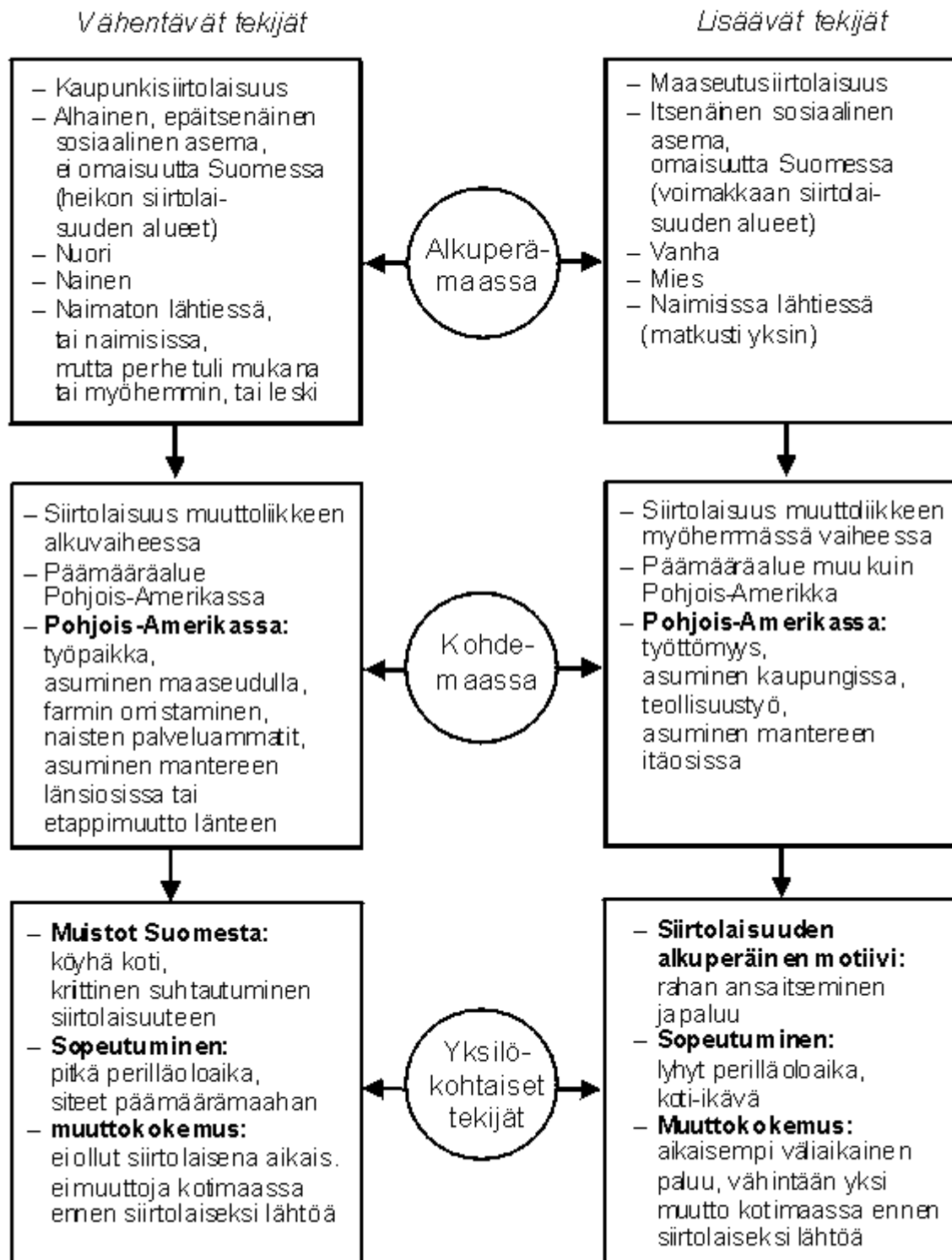
Isokyrö	664	2 611	744	16	197
Jalasjärvi	370	2 945	744	20	393
Jepua	178	733	259	20	8
Jurva	237	1 170	347	8	229
Karjajoki	113	815	317	9	128
Kaskinen	20	152	105	47	206
Kauhajoki	249	2 881	658	35	963
Kauhava	524	2 500	777	21	315
Koivulahti	204	991	295	35	70
Korsnäs	263	1 621	680	70	244
Kortesjärvi	252	1 378	436	13	81
Kristiinankaupunki	118	635	117	27	1 070
Kuortane	137	1 325	570	15	130
Kurikka	176	1 753	470	28	703
Laihia	321	2 147	305	13	239
Lappajärvi	292	1 584	441	4	196
Lapua	474	3 180	690	17	546
Lapväärtti	336	1 684	622	39	137
Lehtimäki	52	363	129	1	67
Maalahti	154	1 165	465	48	524
Maksamaa	77	492	222	24	71
Munsala	401	1 517	523	93	39
Mustasaari	500	2 379	795	85	1213
Nurmo	223	1 111	358	2	191
Närpiö	690	3 117	1 552	281	1 280
Oravainen	191	1 076	415	76	369
Peräseinäjoki	134	1 161	212	7	212
Petolahti	164	681	265	39	28
Pirttikylä	192	907	245	30	23
Raippaluoto	59	519	171	54	34
Seinäjoki	67	696	167	11	950
Siipyy	138	833	280	22	116
Soini	37	542	194	2	185
Sulva	178	737	345	53	43
Teuva	196	1 722	584	48	352
Tjock (Tiukka)	9	115	75	18	10
Töysä	87	763	206	3	159
Uusikaarlepyy	82	568	128	13	649
Uusikaarlepyy mlk	238	851	347	54	57

Vaasa	401	3 822	1 013	294	6 027
Vimpeli	115	914	320	7	246
Vähäkyrö	222	1373	409	15	202
Vöyri	594	2362	854	80	301
Ylihärmä	217	797	228	0	106
Ylimarkku	268	1134	348	67	37
Ylistaro	673	2805	809	21	182
Ähtäri	44	1148	330	6	350
Vuosista 1946-69 ei ole saatavissa luotettavaa tilastoa. Lähde: Suomen virallinen tilasto, Siirtolaisuustilastot					

Passi- ja matkustajaluetteloiden mukaan Suomesta lähti vuosina 1870-1930 Pohjois-Amerikkaan noin 400 000 siirtolaista, joista 320 000 Yhdysvaltoihin ja 80 000 Kanadaan. Todellisuudessa luku on ilmeisesti pienempi, sillä osa lähtijöistä esiintyy luetteleissa useampaan kertaan. Arviot siirtolaisten määrästä vaihtelevat 350 000-380 000 välillä.(9) 'Suurta amerikansiirtolaisuutta' luonnehditaan usein pohjalaiseksi ilmiöksi, mikä on hyvin perusteltua, sillä vuosina 1870-1914 52 % siirtolaisista oli kotoisin entisen Vaasan läänin alueelta. Vielä 1920-luvullakin siirtolaisuuden painopiste säilyi Pohjanmaalla, sillä noin 40 % lähtijöistä oli kotoisin Vaasan läänistä. Eteläpohjalaiset olivat innokkaimpia muuttajia. Vuosina 1866-1930 Etelä-Pohjanmaalta lähti noin 120 000 siirtolaista eli kolmannes koko Suomen siirtolaisista.(10)

<b>Taulukko 2: Siirtolaisuus lääneittäin vuosina 1870-1930</b>						
Lääni	1870-1914		1919-1930		1870-1930	
	hlöä	%	hlöä	%	hlöä	%
Uusimaa	13 200	4	8 100	12	22 000	6
Turku-Pori	43 800	15	11 200	17	56 500	15
Häme	8 800	3	4 600	7	13 700	4
Viipuri	16 000	5	6 100	9	23 100	6
Mikkeli	5 000	2	1 300	2	6 600	2
Kuopio	9 900	3	3 000	5	13 300	3
Vaasa	158 400	52	24 600	38	190 800	50
Oulu	47 700	16	6 300	10	55 600	14
Koko maa	302 800	100	65 200	100	381 00	100
Luvut pyöristetty lähimpään sataan. Lähde: Korkiasaari 1989.						

## Kuvio 1: Keskeiset paluun todennäköisyyttä vähentävät ja lisäävät tekijät



Lähde Virtanen 1986(b), 265.

Aluksi suurin siirtolaisvirta suuntautui Yhdysvaltoihin, ja Kanadaan muutti vain noin 10 % suomalaisista. Kanadansiirtolaisuus oli alkanut jo 1870-luvulla, mutta vuoden 1901 väestölaskennan mukaan maassa oli vain 2500 suomalaista. Vuosina 1900-1914 Kanadaan muutti noin 21 000 suomalaista, mutta enemmistö muutti edelleen Yhdysvaltoihin. Vuonna 1921 tilanne muuttui. Yhdysvallat asetti kiintiöt kustakin maasta tulevien siirtolaisten määrälle. Vuonna 1924 kiintiöitä pienennettiin, ja vuosittain maahan laskettiin enää 500-600 suomalaista. Siirtolaisvirta kääntyi Kanadaan. 1920-luvulla lähes 34 000 suomalaista muutti Kanadaan, ja maa veti vuosina 1924-39 yli 85 % suomalaisista Pohjois-Amerikan siirtolaisista. Vaasan läänistä Kanadaan muutti vuosina 1924-30 yli 12 000 henkilöä ja Yhdysvaltoihin vain 928. Vuonna 1929 yleismaailmallisen laman puhjettua Kanadakin rajoitti siirtolaisten maahanpääsyä, ja suomalainen kaukosiirtolaisuus tyrehtyi lähes kokonaan. Koko 'suuren amerikansiirtolaisuuden' aikana noin 80 % siirtolaisuudesta suuntautui Yhdysvaltoihin ja 20% Kanadaan.(11)

Siirtolaisista moni palasi takaisin. Suurin osa lähti Pohjois-Amerikkaan tarkoituksenaan vain 'tienata talorahat' ja sitten palata takaisin. Tarkkoja lukuja palaajien määrästä ei ole, mutta arviot vaihtelevat 20-33 % välillä. Voimakkaan siirtolaisuuden alueilla Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjois-Satakunnassa palaajien määrä oli suhteellisesti suurempi kuin muualla Suomessa. Miehiä palasi suhteellisesti enemmän kuin naisia, varakkaita enemmän kuin köyhiä ja vanhoja enemmän kuin nuoria. Mitä kauemmin siirtolainen Pohjois-Amerikassa oli, sitä epätodennäköisemmäksi muuttui hänen paluunsa.(12)

## **Eteläpohjalaisen siirtolaisuuden rakenne**

'Suuren amerikansiirtolaisuuden' vuosina liikkeellä oli koko Etelä-Pohjanmaa, mutta ei tasaisesti. Kuten koko Suomessa, suurin osa lähtijöistä oli kotoisin maaseudulta. Vain 6.6 % maakunnan lähtijöistä oli kaupunkilaisia. Koko siirtolaisuuskautena kaupungeista lähti vuosittain keskimäärin 6,1 ihmistä 1 000 asukasta kohden, kun taas maaseudulla luku oli 7,4. Siirtolaisuus oli aluksi vilkkaampaa ruotsinkielisen Pohjanmaan alueella, mutta 1880-luvulta lähtien suomenkielisiä lähti enemmän. Vuoteen 1930 mennessä noin 60,5 % siirtolaisista oli suomenkielisiä ja 39,5 % ruotsinkielisiä. Suhteellisesti tarkasteltuna ruotsinkielisiä lähti enemmän kuin suomenkielisiä. Alueelliset erot Etelä-Pohjanmaan sisällä olivat suuret: esimerkiksi Kristiinankaupunki, Seinäjoki ja Raippaluoto kuuluivat erittäin heikon siirtolaisuuden alueihin ja Isokyrö, Alahärmä ja Munsala erittäin voimakkaan siirtolaisuuden alueihin.(13)

## **Etelä-Pohjanmaan kartta ja entisen Vaasan läänin alue**

Lähtijöistä enemmistö oli nuoria, naimattomia miehiä. Yli neljä viidesosaa Etelä-Pohjanmaan siirtolaisista oli 16-40-vuotiaita lähtiessään. Suurin ryhmä oli 16-25-vuotiaat, eli nuoret, mutta jo työkään ehtineet ihmiset. Noin 10 % lähtijöistä oli alle 16-vuotiaita lapsia. Yli 40-vuotiaiden siirtolaisuus oli vähäistä. Monet iäkkäämpänä lähteneet menivät todennäköisesti viettämään eläkepäiviä lastensa luokse. Vuoteen 1920 mennessä noin 3/4 eteläpohjalaisista siirtolaisista oli lähtenyt naimattomina. 1920-luvulla naimattomia oli enää 67 % lähtijöistä, sillä vaimot muuttivat myös joko miestensä mukana tai perässä siirtolaiseksi. Maastamuuton alkuvaiheessa 1880-luvulla noin

90 % eteläpohjalaisista lähtijöistä oli miehiä, mutta myöhemmin naisten osuus kasvoi. Vuodesta 1893 lähtien Pohjanmaalla ja koko maassa noin 2/3 lähtijöistä oli miehiä. Paikkakuntakohtaisia eroja tosin löytyi: esimerkiksi Lehtimäellä lähes 80 % lähtijöistä oli miehiä, kun taas Alahärmässä naisia ja miehiä lähti melkein yhtä paljon. Joinakin vuosina Järvisseudulta lähti enemmän naisia kuin miehiä, mutta tällaisina vuosina siirtolaisuus oli hyvin vähäistä.(14)

Suurin osa Etelä-Pohjanmaan siirtolaisista työskenteli Suomessa maatalousammateissa. Vuosisadan vaihteeseen asti yli 90 % siirtolaisista oli maatalousväestöä, mutta heidän määränsä väheni jatkuvasti, ja siirtolaiskauden päättyessä maatalousväestöön kuului enää noin 70 % lähtijöistä. Maatalousväestöön on luettu kuuluvaksi talolliset ja heidän lapsensa, eläkeläiset, lampuodit, torpparit lapsineen, lois- ja mäkitupalaisväestö sekä rengit ja piit. Siirtolaisuus verotti torppareita, loisia, mäkitupalaisia ja palkollisia suhteessa enemmän kuin maanomistajia, talollisia. Siirtolaisuus kosketti Etelä-Pohjanmaan talollisia siten, että nuoremmat lapset, jotka eivät perineet tilaa, lähtivät usein siirtolaiseksi. 1920-luvun lopulla luokittelemattoman työväestön ja irtaimen väen joukko kasvoi merkittäväksi siirtolaisryhmäksi, mutta tehdastyöläisten ja virkamiesten keskuudessa siirtolaisten määrä pysyi vähäisenä. Esimerkiksi Vähäkyrössä oli voimakas ja runsaslukuinen läkkiseppien, 'pläkkyreiden', sekä kankureiden ammattikunta. Tämä kotiteollisuus vaikutti siihen, että siirtolaisuus Vähäkyröstä oli vähäisempää kuin naapurikunnista. Monipuolisen elinkeinorakenteen vuoksi ihmiset saivat elantonsa kotikunnasta, eikä heidän tarvinnut lähteä muualle leivänhakuun. Yleistäen voisi sanoa, että aluksi Etelä-Pohjanmaalta lähti taloudellisissa vaikeuksissa kamppailevaa maatalousväkeä, mutta kun siirtolaisuus sai joukkoliikkeen luonteen, lähti jonkun verran myös muihin ammattiryhmiin kuuluvaa väkeä 'amerikankultaa vuolemaan'.(15)

### **Matkustus ja muuttokohteet**

Siirtolaiseksi aikovan ensimmäinen ongelma oli yleensä matkarahoituksen järjestäminen. Kaksi kolmannesta joutui lainaamaan lippurahat joko Suomesta tai aikaisemmin siirtolaiseksi lähteneiltä. Monilta matka jäi tekemättä rahoituksen puuttuessa. Kun matkarahat oli koossa, lähtijän oli hankittava passi, jota varten tarvittiin papintodistus ja nimismieheltä esteettömyystodistus. Vuoden 1903 jälkeen kutsuntaikäisten miesten oli lisäksi esitettävä todistus asevelvollisuuden suorittamisesta. Rahat ja passin saatuaan siirtolaiseksi aikova saattoi suunnata lähtösatamaa kohti. Osa laivayhtiöistä, kuten Suomen Höyrylaiva Osakeyhtiön (SHO), tarkisti lähtijöiden terveyden, sillä Yhdysvallat käänsi sairaat maahanpyrkijät, ja laivayhtiöt joutuivat kuljettamaan 'hylätyt' ilmaiseksi takaisin kotimaahan. Noin 4 % hylättiin lähtösatamissa. Yleisimmät hylkäyssyyt olivat vaikea ja tarttuva silmäsairaus trakooma sekä tuberkuloosi.(16)

Etelä-Pohjanmaan rannikolta oli vanhastaan vilkkaat yhteydet ruotsalaisiin satamiin. Varhaiset siirtolaiset käyttivät näitä yhteyksiä ja jatkoivat sitten Göteborgin tai Trondheimin kautta valtameren taakse. Vuodesta 1874 lähtien vaasalaisen Wasa-Nordsjö Ångbåts Ab:n höyrylaiva liikennöi muutaman kerran kesässä Vaasasta Hulliin, Englantiin. Eteläpohjalaiset käyttivät oman maakuntansa merilinjoja 1890-luvulle saakka. Vuonna 1883 perustettu SHO aloitti vuonna 1891 liikennöinnin välillä Hanko-Kööpenhamina-Hull. Pohjanmaan siirtolaisvirta kääntyi Hankoon, sillä SHO:n linja oli halvempi ja nopeampi kuin aikaisemmat reitit. Lisäksi SHO edusti kaikkia englantilaisia laivayhtiöitä. SHO:n laivoilla matkustaneet jatkoivat Hullista junalla Liverpooliin, mistä



he matkustivat valtamerilaivalla Atlantin yli. SHO saavutti 1890-luvun loppuun mennessä melkeinpä siirtolaiskuljetusten monopoliaseman, jonka se piti I maailmansotaan asti. Sodanaikainen vähäinen siirtolaisliikenne kulki Norjan kautta. Maailmansodan jälkeen 'Ruotsin Amerikan linja' uusine, hienoine laivoineen houkutti myös eteläpohjalaisia matkustajia. SHO:n valta-asema horjui, mutta yhtiö pysyi 1930-luvun loppuun asti merkittävimpanä suomalaisten kuljettajana.(17)

Suomalaiset matkustivat yleensä halvimmassa kolmannessa luokassa. Olot laivoilla eivät aina vastanneet laivayhtiöiden kuvauksia. Varsinkin 1800-luvulla matkustajat valittivat huonoa ruokaa, ahtaita tiloja, epäsiisteyttä ja matkan hitautta. Valituksia tehtiin valtiollallekin, joka ei kuitenkaan pystynyt asiaan vaikuttamaan. SHO teki I maailmansotaan mennessä monia parannuksia kolmannen luokan oloihin, mistä yhtiö saikin kiitosta. 1920-luvulla matkustusolot paranivat yleisesti.(18) Matka kotipaikkakunnalta johonkin Pohjois-Amerikan satamakaupunkiin kesti siirtolaiskauden aikana keskimäärin kaksi viikkoa. Valtamerimatkan kestossa oli suuria vaihteluja, mutta useimmiten merimatkaa selviydettiin alle 10 päivässä.(19)

Pohjois-Amerikan mantereella suomalaissiirtolaiset astuivat yleensä maihin Yhdysvaltojen puolella New Yorkissa tai Bostonissa ja Kanadassa Quebecissa. Jotkut tulijat jäivät asumaan jo satamakaupunkeihin, esimerkiksi Närpiön ja Peräseinäjoen siirtolaisista huomattava osa jäi New Yorkiin, mutta yleensä siirtolaiset jatkoivat matkaa muihin kaupunkeihin tai osavaltioihin. Suomalaissiirtolaiset asettuivat paikkakunnille, joissa oli työtä tarjolla ja joissa asui jo omasta kylästä kotoisin olevia tuttuja ihmisiä. Yhdysvalloissa keskilännen osavaltiot Michigan, Minnesota, Ohio ja Wisconsin vetivät eniten eteläpohjalaisia, kuten muitakin suomalaisia. Itärannikolla eteläpohjalaisia oli erityisesti Massachusettsissa, New Yorkissa ja Pennsylvaniassa. Myös esimerkiksi Washingtonissa, Kaliforniassa, Oregonissa, Montanassa ja Coloradossa asui jonkin verran eteläpohjalaisia. Etelävaltioihin pohjalaiset eivät muuttaneet. Ruotsin- ja suomenkieliset asettuivat yleensä samoille alueille.(20)

Kanadassa suomalaisasutus levisi samaan tapaan kuin Yhdysvalloissa, eli maiden välisen rajan tuntumassa idästä länteen. Pääosa suomalaisista asettui Suurten järvien pohjoispuolelle Ontarion alueelle, jossa oli suuria rakennuskohteita, kaivoskaupunkeja, rautatie- ja metsäteollisuuden keskuksia sekä suurkaupunkeja. Ontarioon asettui erityisesti Vaasan läänistä tulleita siirtolaisia, esimerkiksi kauhajokelaisia. Ontariosta monet siirtyivät länsirannikolle Brittiläiseen Kolumbiaan, jossa asui toiseksi eniten suomalaisia. Vaikka Kanadan valtio houkutteli siirtolaisia asettumaan preeriavyöhykkeelle, Manitoban, Saskatchewanin ja Albertan alueella ei enimmilläänkään asunut kuin neljäsosa kanadansuomalaisista. Muissa Kanadan provinseissa suomalaisia ei juuri ollut lukuun ottamatta Quebecia, jossa asui 1930-luvulla lähes 3000 suomalaista.(21) Eteläpohjalaisia asui todennäköisesti kaikkialla, missä suomalaisasutusta oli.

## Siirtolaisuuden syyt

### Työntötekijät

Jokaisella siirtolaisella oli omat lähtösyynsä, mutta syistä voidaan vetää myös yleispäteviä johtopäätöksiä. Syyt voidaan jakaa työntö- ja vetotekijöihin. Työntötekijöillä tarkoitetaan kotimaan oloja, jotka pakottivat lähtemään, ja vetotekijöillä kohdemaan oloja, jotka houkuttelivat maahan. Käsittelen ensin työntötekijöitä.

Taloudelliset olot olivat Etelä-Pohjanmaalla, kuten koko Suomessa, tärkeimmät ihmisiä siirtolaiseksi työntävät tekijät. 1800-luvulla voimakas väestönkasvu aiheutti taloudellisia paineita. Etelä-Pohjanmaalla väestönkasvu oli 1700-luvun lopusta 1800-luvun lopulle asti erittäin voimakasta ja se saavutti huippunsa 20-30 vuotta aikaisemmin kuin muualla Suomessa. Väestönkasvun aikaisuus vaikutti Etelä-Pohjanmaan siirtolaisuuden voimakkuuteen ratkaisevasti: siirtolaissanomalle altista liikaväestöä oli maakunnassa runsaasti. Vuosisadan vaihteen jälkeen Etelä-Pohjanmaan väestönkasvu hidastui huomattavasti, joten se ei pelkästään riitä selittämään laajaa maastamuuttoa.(22)

Pohjanmaa oli maatalousvaltainen alue, ja voimakas 1700-luvulta jatkunut kytöviljely loi ne avarat peltoaukeat, jotka nykyään tunnetaan eteläpohjalaisena kulttuurimaisemana, lakeutena. Lisääntynyt viljelysmaa ei kuitenkaan taannut lisäsatoa. Kadot, nälkävuodet ja kansainväliset maatalouskriisit koettelivat Etelä-Pohjanmaata. Viljanviljelyn kaupallistuminen ja halpa tuontivilja alensivat viljan hintaa niin, että viljelijät siirtyivät yhä enemmän karjatalouteen. Tämä rakennemuutos, viljelytapojen kehittäminen ja maatalouden koneellistaminen vähensivät maatalouden työvoiman tarvetta. Tilojen jakamisen myötä enemmistö eteläpohjalaisista maanomistajista oli pientilallisia. Pienet tilat eivät tarjonneet elantoa yhä kasvavalle väestölle, sillä usein omistajakin joutui taistelemaan jokapäiväisen leipänsä saamisesta. Pohjalaisen perinnönjaon mukaan vanhin poika sai kotitilan ja maksoi sisaruksilleen rahakorvauksen. Maattomiksi jääneet talollisten lapset joutuivat etsimään ansionsa muualta, ja talon perinyt poika jäi usein velkoihin. Perinnönjaon jälkeen saattoi kaikkien lasten olla pakko lähteä etsimään työtä muualta.(23)

Tervanpolto ja laivanrakennus olivat olleet tuottoisia sivuelinkeinoja Etelä-Pohjanmaalla. Myös merenkulku, perinteinen talonpoikaispurjehdus, oli vaurastuttanut rannikko-Pohjanmaata. 1800-luvun puolivälissä maailmalla siirryttiin tervaa vaativista puista purjelaivoista rautaisten höyrylaivojen käyttöön. Pohjanmaa ajautui 'tervakriisiin'. Lisäksi rautatiet, kanavat ja uittoväylät vapauttivat sisä-Suomea liikennekahleista. Pohjalainen laivanrakennusteollisuus ja talonpoikaispurjehdus menettivät merkityksensä. Etelä- ja sisä-Suomeen syntyi puunjalostusteollisuutta, mutta Etelä-Pohjanmaalle tämä teollisuudenhaara ei asettunut. Tervanpolton seurauksena maakunnan metsävarat olivat hupenneet eikä alueen jokiverkosto soveltunut koneellisen liikenteen käyttöön.(24) Etelä-Pohjanmaa oli siis suuren muutoksen edessä eikä maatalous kyennyt elättämään koko väestöä. Seuduilla, jossa oli voimakas kotiteollisuuden perinne, siirtolaiseksi lähtö oli vähäisempää kuin muualla (25), mutta jos elantoa ei kotoa saatu, se oli haettava muualta. Pelkästään taloudelliset seikat eivät ajaneet eteläpohjalaisia siirtolaisiksi. Suomi oli vuoteen 1917 autonominen osa Venäjää, eivätkä suomalaiset halunneet palvella asevelvollisina tsaarin armeijassa. Erityisesti sortokausien aikana (1899-1917) monet miehet vastustivat laittomina pitämiään kutsuntoja pakenemalla Pohjois-Amerikkaan.(26) Toivosen (1963) mukaan sortovuosien vaikutus Etelä-Pohjanmaan

siirtolaisuuteen ei rajoitu vain asevelvollisuuslain seurauksiin, vaan ankeat ajat laittomuuksineen työnsivät kotimaasta pois päin.(27)

Myös perhesuhteet saattoivat työntää siirtolaiseksi. Puolisoiden välien rikkoutuessa aviomies valitsi sosiaalisesti halveksitun avioeron sijasta siirtolaiseksi lähdön. Äiti- tai isäpuolen tulo taloon saattoi vaikuttaa vanhempien lasten lähtöön. Jotkut halusivat vapautua liian holhoavista tai ankan uskonnollisista vanhemmistaan. Moni mies lähti siirtolaiseksi vapautuakseen tulevasta isänvastuustaan. Joku saattoi rikoksen tehtyään paeta välttyäkseen rangaistukselta. Lähtijöiden joukossa oli niitäkin, joilla oli voimakas seikkailunhalu, muttei muita sen suurempia motiiveja.(28) Monen seikkailunhaluisen nuoren miehen asennetta lähtöön kuvastaa ilmajokelainen sanonta 'Ostanko pyörän vai lähdenkö Amerikkaan?' (29)

Pohjanmaan voimakkaan siirtolaisuuden syitä on etsitty myös 'pohjalaisesta kansanluonteesta'. Anna-Leena Toivonen näkee tähän kansanluonteeseen kuuluvaksi muun muassa voimakkaan yhteishengen, yritteliäisyyden ja omanarvontunnon. Esimerkiksi voimakkaan yhteishengen osoituksena Toivonen pitää sitä, että siirtolaiseksi lähdettiin usein suurella joukolla.(30) Eteläpohjalaisissa siirtolaisissa oli varmasti Toivosen mainitsemia ominaisuuksia, mutta samoja ominaisuuksia oli toki muissakin suomalaisissa. Näin ollen siirtolaisuuden selittäminen kansanluonteella johtaa kestävämpiin perusteluihin.

## **Vetotekijät**

Liikenteen tekninen kehitys oli vienyt eteläpohjalaisilta tärkeitä sivuelinkeinoja, mutta toisaalta juuri höyrylaivat ja rautatiet mahdollistivat massasiirtolaisuuden. Liikkuminen maanosasta toiseen tuli aikaisempaa nopeammaksi ja halvemmaksi ja ihmiset pystyivät siirtymään sinne, missä työtä oli tarjolla.(31)

Yhdysvalloissa alkoi 1860-luvulla voimakas rakentamisen ja teollistumisen kausi. Yhdysvalloissa oli myös vapaata viljelysmaata, jota tarjottiin ilmaiseksi viljelijöille vuonna 1862 säädetyin Homestead Act'n nojalla. Yhdysvalloissa oli töitä, muttei tekijöitä, ja siksi siirtolaiset olivat tervetulleita. Suomeenkin saapui 1870-luvulla värväreitä, joiden tehtävänä oli houkutella ihmisiä siirtolaiseksi. 1880-luvulla Yhdysvallat kielsi yrityksiltä värväämisen, ja suomalainenkin värväystoiminta tyrehtyi. Kanadalaisia värväysilmoituksia julkaistiin suomalaisissa lehdissä myöhemminkin. Värväystoiminta jäi Suomessa vähäiseksi, mutta se oli osittain synnyttämässä 'amerikankuumetta'. Lisäksi suomalaiset, jotka lähtivät 1860-1880-luvuilla siirtolaiseksi, kirjoittivat usein kotimaahan houkuttelevia kirjeitä, joita saatettiin julkaista sanomalehdissä. Tieto Pohjois-Amerikassa tarjolla olevasta työstä sai monet yrittämään onneaan vieraalla maalla.(32)

Eteläpohjalaiset työskentelivät Pohjois-Amerikassa monenlaisissa tehtävissä. Suurin osa miehistä työskenteli fyysisesti raskaissa ammateissa, esimerkiksi kaivoksissa, rakennuksilla ja metsätöissä. Osa hankki myöhemmin oman farmin. Naiset työskentelivät pääasiassa perheissä ja täysihoitoloissa kotitaloustehtävissä. Naisilla työ saattoi olla helpompaa kuin Suomessa, mutta miehet joutuivat työskentelemään usein paljon raskaammassa tehtävissä kuin kotimaassa. Palkat olivat kuitenkin paremmat ja työpäivät lyhyempiä kuin Suomessa, ja siksi hankalat työolotkin kestettiin. Toivonen toteaa, että aikalaisten kuvausten mukaan hyvä ruoka, hienot vaatteet ja monenlaiset helposti han-

kittavat hyödykkeet olivat osoitus Pohjois-Amerikan korkeasta elintasosta, mutta ennen kaikkea työvään korkeat reaaliensiot osoittivat, että siirtolaiseksi lähtö kannatti.(33)

Pohjois-Amerikka vetosi suomalaisiin, koska siellä oli työtä tarjolla ja paremmat palkat. Työnsaantiin vaikuttivat kuitenkin taloudelliset suhdanteet: lamakausina Pohjois-Amerikassakin oli työttömyyttä. Silti suomalaiset halusivat Pohjois-Amerikkaan. 1800-luvun lopulle tultaessa 'amerikankirjeet' ja palanneiden houkuttelevat kertomukset olivat luoneet Pohjois-Amerikasta positiivisen kuvan. Vapaus- ja tasa-arvoisuusaatteet kiehtoivat monia pohjalaisia, jotka kokivat Suomen valtiolliset ja yhteiskunnalliset olot ahdistaviksi. 'Amerikan vapaus' oli monille epämääräinen käsite, mutta silti se tuntui houkuttelevalta.(34)

Pohjanmaan voimakkaan siirtolaisuuden yhtenä tärkeänä taustatekijänä oli se, että jo 1870-luvulla siirtolaisuudesta oli tullut Pohjanmaalla 'muoti-ilmiö'. Kun muualta Suomesta 1800-luvun lopussa muutettiin työnhakuun kaupunkeihin, Pohjanmaalta muutettiin Pohjois-Amerikkaan, sillä siitä oli tullut perinne. Yhtenä syynä tähän oli se, että pohjalaisilla oli jo 1500-luvulta lähtien ollut yhteyksiä Ruotsiin ja Norjaan, mistä he kuuluivat 'amerikansanomien' muuta Suomea aiemmin. Etelä-Pohjanmaan rannikkoseuduilla talonpoikaispurjehdus ja rahtilaivoilla seilaavat merimiehet olivat luoneet yhteyksiä maailmalle jo pitkään. 'Amerikankuume' tarttui siis ensin pohjalaisiin, ja vuosisadan vaihteessa Pohjois-Amerikka oli jo pohjalaisille tutumpi vaihtoehto kuin Etelä-Suomen kaupungit. Oli helpompi lähteä sinne, missä jo asui tuttuja ihmisiä, vaikka kieli- ja muut ongelmat pelottivatkin.(35)

Siirtolaisten lähtösyitä mietittäessä on vaikea sanoa, kummat olivat merkittävimpiä, 'työntö'- vai 'vetotekijät', sillä kyse oli aina molempien yhteisvaikutuksesta ja painotukset vaihtuivat aikojen mukaan. Viime kädessä lähtö riippui aina siitä, millaiseksi siirtolaiseksi aikova tunsikin oman henkilökohtaisen tilanteensa.

## Siirtolaisuuden vaikutukset Suomessa

### Valtiovallan ja sivistyneistön käsitys siirtolaisuudesta

Suomi oli 1800-luvulla harvaanasuttu maa, eikä valtiolta katsonut hyvällä asukkaiden poismuuttoa. Siirtolaisuuden alkuvaiheessa 1870-luvulla senaatti kiinnitti asiaan huomiota. Värväystoiminta kiellettiin ja siirtolaisuuteen myönteisesti suhtautuneita sanomalehtiä takavarikoitiin. Senaatti kuitenkin rauhoittui siirtolaisuuden jäädessä vielä vähäiseksi. 1880-luvulla maastamuuton lisääntyessä jatkuvasti siitä ryhdyttiin keräämään tilastoja, mutta siirtolaislakeja ei saatu aikaan. Senaatti lähetti vuonna 1898 Venäjän keisarille esityksen siirtolaiskysymysten ratkaisemiseksi, mutta keisari ei vahvistanut esitystä. Suomen itsenäistyttyä vuonna 1917 tsaari ei enää ollut lakien tiellä. Vuonna 1918 asetettiin siirtolaiskomitea, jonka tehtävänä oli laatia siirtolaiskysymystä koskeva lakiesitys. Komitea sai esityksensä valmiiksi vasta vuonna 1924, jolloin siirtolaislainsäädännöllä ei ollut enää niin suurta merkitystä kuin aikaisemmin, sillä siirtolaisuus oli tyrehymään päin Yhdysvaltojen kiintiöiden vuoksi. Lakeja ei tuolloinkaan säädetty. Valtiovaltan passiivinen rooli vaikutti siten, että jokainen sai itse päättää siirtolaiseksi lähdestänsä.(36)

Siirtolaisuus oli Etelä-Pohjanmaalla niin merkittävä ilmiö, että poliittisten piirien oli määriteltävä kantansa siihen. Selvimmin tämä näkyi maakunnan sanomalehdissä. Ruotsinkielinen Vasabladet suhtautui siirtolaisuuteen kielteisesti mutta ilmiön syitä ymmärtäen. Vuonna 1909 Pohjanmaan ruotsinkieliset perustivat Ruotsalaisen kansanpuolueen tuella siirtolaisuutta vastustavan yhdistyksen, koska maastamuuton vaikutusta ruotsinkielisen alueen väestönkehitykseen pelättiin. Tämä sivistyneistön isku siirtolaisuutta vastaan epäonnistui, sillä kansa ei asettunut sitä tukemaan. 1920-luvulle tultaessa Pohjanmaan ruotsinkielisten keskuudessa huomattiin, ettei siirtolaisuutta voinut estää, mutta siirtolaisiin kannatti pitää yhteyksiä.(37)

Vuodesta 1890 ilmestynyt, nuorsuomalaista puoluetta lähellä oleva Pohjalainen-lehti suhtautui sekin siirtolaisuuteen kielteisesti mutta ymmärtäen. Vuonna 1903 perustettu Vaasa, joka oli vanhasuomalaisen puolueen, myöhemmin kansallisen kokoomuspuolueen, kannattaja, vastusti sekin siirtolaisuutta, mutta ymmärsi myös, että taloudelliset parannukset estäisivät maastamuuttoa. Vuonna 1906 perustettu maalaisliiton päääänenkannattaja Ilkka ryhtyi julkaisemaan näyttäviä artikkeleita siirtolaisten elämästä Pohjois-Amerikassa. Ilkan lukijat olivat juuri sitä väestöä, joka lähti siirtolaisiksi, joten oli selvää, ettei Ilkan sopinut syyllistää lähtijöitä. Itsenäistymisen jälkeen Ilkan palstoilla ryhdyttiin miettimään yhteyksien solmimista siirtolaisiin. Vasemmistolaisten sanomalehtien siirtolaiskannanotot olivat myönteisiä, mutta pohjalaiset vasemmistolehdet aloittivat toimintansa siirtolaisvirtojen jo käännyttyä laskuun.(38) Muualla Suomessa sanomalehdistö suhtautui siirtolaisuuteen erittäin negatiivisesti, mutta Pohjanmaan lehtien ymmärtävän asenteen myötä siirtolaisia syyllistävät kirjoitukset vähenivät koko ajan.(39)

Vaasan läänin kuvernöörit suhtautuivat siirtolaisuuteen ymmärtäväisesti. Sivistyneistöstä Vaasan asianajajayhdistyksen lakimiehet suhtautuivat myös myönteisesti ja pyrkivät ajamaan siirtolaisten oikeuksia. Virkamiehistä nimismiehet joutuivat siirtolaisten kanssa läheisiin tekemisiin passiasioissa. Siksi he tiesivät, miksi siirtolaiseksi lähdettiin, ja suhtautuivat asiaan kiihkottomasti. Sen sijaan korkein papisto ja herätysliikkeiden johtajat suhtautuivat siirtolaisuuteen kielteisesti syyttäen lähtijöitä maanpettureiksi, mutta kuitenkin kymmenet papit lähtivät itse toimiakseen sielunpaimenena siirtolaisten joukossa.(40)

## **Siirtolaisuus ja kunnat**

Siirtolaisuus vaikutti lähtökuntiin monin tavoin. Selvimmin havainnoitavissa on se, että muuttoliike pienensi väkilukua. Koska lähtijät olivat nuoria, hedelmällisessä iässä olevia miehiä ja naisia, siirtolaisuus vähensi myös syntyvyyttä. Naisten osuus väestöstä oli Etelä-Pohjanmaalla suurempi kuin muualla Suomessa, sillä miehiä lähti enemmän kuin naisia. Ajan mittaan siirtolaisuus nosti vanhojen ikäluokkien suhteellista osuutta koko väestöstä. Väkeä kuitenkin riitti, mitä runsas maassamuutto osoitti. Maastamuutto ei aiheuttanut suurta työvoimapulaa, sillä työvoiman kysyntä oli Etelä-Pohjanmaalla elinkeinorakenteen maatalousvaltaisuuden vuoksi vähäistä. Siirtolaisuus nosti hieman palkkoja, koska työvoimasta ei ollut liikatarjontaa, mutta toisaalta tämä seikka vaikutti myös maatalouden kehittymiseen ja koneellistumiseen. Muuttoliike helpotti väestöpainetta, sillä 'liiat' kansalaiset lähtivät muualle elantoon etsimään.(41)

Siirtolaisia syytettiin usein siitä, että he jättivät kotimaahan jääneet perheensä vaille huoltoa ja sitä kautta lisäsivät kuntien köyhäinhuoltokustannuksia. Väite ei pitänyt täysin paikkaansa. Siirtolaisuuskomitea totesi vuonna 1918, että 45 % perheellisistä siirtolaisista huolehti perheestään kotimaassa tyydyttävästi ja 40 % jätti omaisensa oman onnensa varaan. Etelä-Pohjanmaalla tämä ei tarkoittanut kuitenkaan sitä, että kaikki siirtolaisten hylkäämät omaiset olisivat joutuneet kunnan eläteiksi. Päinvastoin, kuntien köyhäinhoidon kustannukset pysyivät vähäisenä. Maastamuutto saattoi jopa pelastaa perheitä joutumasta köyhäinhoidon varaan. Työtilaisuudet paranivat työvoiman tarjonnan vähennyttyä ja kotimaahan jääneet pystyivät elättämään itsensä. Lisäksi siirtolaisuus paransi pientilallisten toimeentulomahdollisuuksia, koska ruokittavia suita oli vähemmän. 1880-luvulta 1920-luvulle asti Vaasan läänin köyhäinhoidon avustamien määrä suhteessa läänin väkilukuun oli Viipurin läänin ja Ahvenanmaan ohella koko maan pienin.(42)

Vaikka sosiaalihuollon kustannukset eivät kasvaneetkaan, kuntien ja seurakuntien verotulot vähenivät hieman siirtolaisuuden vuoksi. Muutamet eteläpohjalaiset kunnat esittivät, ettei ketään päästettäisi maasta ilman takuita viiden vuoden verojen maksusta, mutta koska esitys ei perustunut lakiin, verotulot jäivät kunnilta saamatta.(43) Koska suurin osa lähtijöistä oli köyhiä, tilattomia ihmisiä, tulojen menetys ei todennäköisesti ollut merkittävä.

Monet aikalaiset arvostelivat sitä, että siirtolaiset tuhlaavat Suomessa ansaitun omaisuutensa ja perintönsä matkaan ja elämään vieraalla maalla. Enemmistö siirtolaisista kuitenkin toi Suomeen enemmän rahaa kuin vei tältä. Ensinnäkin, joka kolmas lähtijä lainasi matkarahansa Suomesta, ja ne maksettiin lähes aina takaisin korkojen kera. Toiseksi, jo lähtiessä varakkaat henkilöt tallettivat rahansa yleensä suomalaiseen pankkiin. Ne, jotka uskoivat palaavansa, lähettivät säästönsäkin kotimaan pankkeihin. Kolmanneksi, perintörahoja tuli enemmän Pohjois-Amerikasta Suomeen kuin toisinpäin. Suomen perinnöt olivat yleensä pieniä, ja usein siirtolaisperijät luopuivat perintöosuuksistaan kotiin jääneiden sukulaisten hyväksi. Neljänneksi, suuri osa lähtijöistä muisti kotiväkeään paketein, joissa lähetettiin rahaa ja sellaista tavaraa, jota Suomesta oli varsinkin sodanjälkeisinä aikoina vaikea saada. Enimmillään vuonna 1946 joka kolmas eteläpohjalainen sai amerikapaketin. Kirjeissäkin lähetettiin dollareita. Viidenneksi, palaajilla oli yleensä enemmän rahaa tullessaan kuin mitä heillä oli ollut lähtiessään. Suuri osa palaajista hankki Pohjois-Amerikassa ansaitsemillaan rahoilla talon. Kuudenneksi, II maailmansodan aikana amerikan- ja kanadansuomalaiset lähettivät Suomeen huomattavan määrän rahaa ja paketteja erilaisten avustajajärjestöjen kautta. Lisäksi jotkut eteläpohjalais-syntyiset siirtolaiset tekivät kotimaakuntaansa rahalahjoituksia.(44) Hautamäki esittää arvion, että ennen I maailmansotaa jokainen siirtolainen lähetti vuosittain Suomeen suunnilleen saman määrän rahaa kuin mitä työmies ansaitsi Suomessa vuoden aikana.(45) Voi sanoa, että siirtolaisuuden taloudelliset haitat Etelä-Pohjanmaan kunnille jäivät huomattavasti vähäisemmiksi kuin hyödyt.

Siirtolaisuudella oli myös muita kuin väestökehitykseen ja talouteen liittyviä vaikutuksia. Siirtolaisia moitittiin isänmaan halveksimisesta ja siitä, että lapset joutuivat keskeyttämään koulunkäyntinsä ja menemään töihin, kun vanhemmat sisarukset lähtivät Pohjois-Amerikkaan. Lisäksi siirtolaisuutta pidettiin moraalittomuuden aiheuttajana. Amerikanleskien väitettiin houkuttelevan miehiä aviorikoksiin. Myös avioerojen pelättiin lisääntyvän. Joissakin tapauksissa näin kävikin, mutta yleensä amerikanlesket elivät siiveellistä elämää eikä avioeroja otettu. Mitä tulee koulutukseen, Etelä-Pohjanmaalla edes

talolliset eivät juuri kouluttaneet lapsiaan. Sen sijaan Pohjois-Amerikasta palanneet olivat oppineet matkansa aikana monenlaisia uusia asioita. Siirtolaisilla ei yleensä ollut ammattioppia tuomisinaan, sillä esimerkiksi kaivostyössä käytetyt työtavat olivat harvoin hyödynnettävissä maataloudessa, mutta vilkas järjestötoiminta Pohjois-Amerikassa oli laajentanut monen siirtolaisen elämänpiiriä huomattavasti. Monet palanneet toimivat myöhemmin merkittävässä kunnallisissa ja yhteiskunnallisissa luottamustehtävissä. Lisäksi siirtolaiset toivat monia uusia tapoja ja kulttuurivirtauksia Suomeen. Siirtolaiset perustivat myös uudenlaisia yrityksiä, esimerkiksi monessa Etelä-Pohjanmaan kunnassa osuustoiminta-aatteeseen tutustuttiin siirtolaisina olleiden yrittäjien kautta. Lisäksi paluumuuttajat toivat Suomeen uusia teknisiä keksintöjä, jotka he sitten muokkasivat Suomen oloja vastaaviksi. Esimerkiksi ylihärmäläinen Jaakko Vassi kehitti amerikkalaisesta äesmallista uuden sovelluksen, joka opittiin tuntemaan 'Vassin lapiorullaäkeenä'. Äkeestä tuli menestys ja nykyinen suomalainen äes on 'lapiorullaäkeen lapsenlapsi'.(46)

Siirtolaisuudesta oli haittoja ja sitä pidettiin usein negatiivisena ilmiönä, mutta kotipuoleen virtaavat dollarit korvasivat väestökadosta johtuvat ongelmat. Vaikka kaikki siirtolaiset eivät rahaa Suomeen tuoneetkaan, siirtolaiset kokivat kuitenkin henkisen pääomansa kasvaneen, kuten lapualainen Zedekia Kivilahti totesi 1940-luvulla: "Jonsei riisuus rikastu, niin viisastuu" (47).

## Kotiväki

Siirtolaisuus vaikutti aina perheisiin ja kyläyhteisöön. Kotiväki jäi kaipaamaan siirtolaisista, joka puolestaan tunsu viiltävää koti-ikävää. Usein kotiväen suhtautuminen siirtolaisiin oli ristiriitaista. Vanhemmat saattoivat vastustaa lapsensa siirtolaiseksi lähtöä, mutta olivat kuitenkin tyytyväisiä, kun Pohjois-Amerikasta alkoi tulla rahaa. Siirtolaismiesten vaimot joutuivat kohtaamaan monia vaikeuksia. Köyhäinapu oli vähäistä, ja usein vaimo joutui tekemään pitkiä työpäiviä elättääkseen perheensä. Vaikka perheenisä olisikin lähettänyt rahaa Suomeen, vaimojen oli kohdattava sosiaalinen häpeä, joka amerikkalaiskeydestä aiheutui. 'Amerikkalaiset' olivat yleensä nuoria, ja kyläyhteisö pelkäsi heidän viettävän siveetöntä elämää. Moni riitaisessa suhteessa elänyt vaimo tiesi, ettei mies enää palaisi Suomeen. Siirtolaiseksi lähteminen korvasi avioeron. Virallisia avioeroja otettiin hyvin vähän. Joskus aviomies saattoi perustaa uuden perheen Pohjois-Amerikkaan ja vaimo Suomeen. Myös perheissä, joissa puolisoitten välit olivat olleet läheiset, esiintyi joskus siirtolaisuuden jälkeen uusia ongelmia. Pitkä ero muutti puolisoitten suhteita ja lisäksi lapset saattoivat vieraantua siirtolaisvanhemmastansa.(48) Siirtolaisuus rikkoi perheitä ja kyläyhteisöjä, mutta usein perheillä ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin lähettää joku siirtolaiseksi. Köyhyys Suomessa kulutti sekin ihmissuhteita. Usein perheet olivat tyytyväisiä siirtolaisuuteen. Mies saattoi lähettää muulle perheelle matkarahat tai palata itse Suomeen, ja kummassakin tapauksessa perhe jatkoi yhteiseloaan.

## Siirtolaisten olot Pohjois-Amerikassa

Siirtolaiset lähtivät Pohjois-Amerikkaan tehdäksensä työtä ja ansaitakseen elantonsa. Vapaa-aikanaan suurin osa suomalaisista piti kiinteästi yhteyttä toisiinsa. Sekä amerikkalaiset että kanadansuomalaisilla oli omat järjestönsä. Suomalaisiirtolaiset jakaantuivat jo al-

kuvaiheessa kahteen aatteellisesti erilaiseen ryhmään, uskonnolliseen ja poliittiseen. Myös muiden aatteiden, esimerkiksi osuustoiminnan, raittiusliikkeen ja kansallisuusmaallisuuden, pohjalta syntyi erilaista toimintaa, mutta usein nämäkin olivat sidoksissa kahteen pääsuuntaukseen. Ideologinen jakautuneisuus ei ollut esteenä vilkkaalle kulttuuri- ja julkaisu-toiminnalle. Politikoinnin ja sanan julistuksen ohessa näyteltiin, laulettiin, tanssittiin ja urheiltiin. Melkeinpä jokaisella järjestöllä oli oma julkaisunsa, joko sanomalehti tai kirjanen.(49)

Suomalaissiirtolaiset kohtasivat monenlaisia vaikeuksia. Ensimmäinen ongelma oli uuden kielen sekä kulttuurin ja yhteiskuntajärjestelmän opetteleminen. Tämä ei käynyt aivan helposti, ja ongelmat johtivat uusiin ongelmiin. Moni suomalaismies sortui liialliseen alkoholin käyttöön. Humalapäissään miehet saattoivat olla väkivaltaisia. Alkoholismi, sopeutumattomuus, koti-ikävä ja yksinäisyys aiheuttivat myös mielenterveydellisiä ongelmia, jotka saattoivat johtaa itsemurhaan. Esimerkiksi Kanadassa suomalaiset tekivät suhteellisesti enemmän itsemurhia kuin muut kansallisuudet. Lisäksi suomalaismiesten työ oli vaarallista, ja erilaiset onnettomuudet ja keuhkosairaudet vaanivat erityisesti kaivosmiehiä.(50) Vaikka ongelmat olivat yleisiä, enemmistö kuitenkin selvisi niistä.

## **Yhteydenpito siirtolaisten ja Suomeen jääneiden välillä**

Siirtolaiset pitivät kotiväkeensä yhteyttä postitse. Kirjeet, postikortit ja paketit kulkivat valtameren yli tiiviiseen tahtiin. Laskelmien mukaan Etelä-Pohjanmaalle saapui vuosina 1945-49 333 503 'amerikanpakettia'. Väkilukuun suhteutettuna tämä merkitsi 198 pakettia 1 000 henkilöä kohden. Koko Suomessa luku oli 108 pakettia per 1000 henkilöä, joten Pohjanmaalle saapui runsaasti enemmän paketteja kuin muualle Suomeen.(51) Tämä kertoo osin siitä, etteivät siirtolaisten olleet muuttaneet pois Pohjanmaalta.

Monet siirtolaiset halusivat vierailla entisessä kotimaassaan. Ensimmäiset amerikkansuomalaisten ryhmämatkat järjestettiin 1920-luvulla. Edellytyksenä vierailujen alkamiselle oli kulkuyhteyksien ja matkustusmukavuuden parantuminen sekä matkojen halpeneminen. Joidenkin arvioiden mukaan ennen II maailmansotaa Etelä-Pohjanmaalla vieraili 25 000 amerikkansuomalaista. Vuonna 1947 siirryttiin matkailussa uuteen aikakauteen. Tuolloin 25 amerikkansuomalaista saapui Helsinkiin Aero-yhtiön lentokoneella. Lentomatkailun myötä vierailijoiden määrät kohosivat huimasti sotaa edeltäneestä ajasta.(52) Kaikki siirtolaiset eivät Suomeen koskaan palanneet, mutta monelle amerikkansuomalaistalolle vierailu Suomessa loi uudelleen ehkä jo kadonneen siteen kotimaahan.

Vasta 1920-luvulla Suomessa alettiin vakavasti luoda virallisia yhteyksiä siirtolaisiin. Ulkосуomalais-toiminta alkoi. Siirtolaislakeja ei saatu laadittua, mutta erilaisia yhdistyksiä, joiden tehtävänä oli valtameren takaisten yhteyksien luominen, syntyi useita. Keskeisimpiä näistä olivat Suomalaissuomen Liiton Ulkосуomalaisosasto, Suomi-Seura, Ulkосуomalaisseura Suomi sekä uusi Suomi-Seura. Merkittävimmäksi muodostui Suomi-Seura, johon kuului vuonna 1979 yli 80 000 jäsentä. Ulkосуomalaisjärjestöjen jäsenmäärä pysyi ennen II maailmansotaa hyvin pienenä, sillä siirtolaisten kuva Suomesta oli jäänyt negatiiviseksi, mutta sodan jälkeen syntyperän korostaminen tuli muotiin ja siirtolaiset jälkeläisineen ovat halunneet säilyttää yhteyden alkuperäiseen kulttuuriinsa.(53)



Eräs tärkeä yhteydenpidon muoto kotimaan ja siirtolaisten välillä oli sodanaikainen avustustyö. Suomen talvisodan aikana monet amerikan- ja kanadansuomalaiset järjestöt keräsivät rahaa ja vaatetavaraa Suomeen lähetettäväksi. Yhdysvalloissa avustusseurojen toiminta tuotti noin puoli miljoonaa dollaria ja Kanadassa noin 140 000 dollaria. Jatkosodan aikana avustustoiminta ei ollut mahdollista, sillä Yhdysvallat ja Kanada pitivät Suomea vihollisvaltiona. Syksyllä 1945 avustustoiminta sallittiin jälleen, ja Suomeen alkoi tulla rahaa ja paketteja. Kanadansuomalaiset perustivat vuonna 1946 Canadian Suomi-Apu -nimisen järjestön, joka keräsi vajaan kahdessa vuodessa yli 100 000 dollaria. Amerikan- ja kanadansuomalaisten aktiivisuudella oli paitsi materiaalista myös henkistä vaikutusta: se osoitti siirtolaisten halua pitää yhteydet vanhaan kotimaahansa ja lisäksi se loi sillan suomalaisten ja ulkosuomalaisten välille.(54)

## Uudempi siirtolaisuus Etelä-Pohjanmaalta Pohjois-Amerikkaan

Taulukossa 1 (sivut 3-4) on listattu Etelä-Pohjanmaan kuntien siirtolaisten määrät vuosilta 1970-1993. Suurin osa näistä lähtijöistä muutti Ruotsiin, jonne Suomen siirtolaisvirta II maailmansodan jälkeen kulki. Sotavuosina siirtolaiseksi ei lähde. Vuosina 1945-89 Yhdysvaltoihin muutti noin 12 000 ja Kanadaan 27 000 suomalaista. 1990-luvun alussa vain muutama sata suomalaista muutti Pohjois-Amerikkaan. II maailmansodan jälkeinen kanadansiirtolaisuus huipentui vuonna 1951, jolloin yli 4 000 suomalaista lähti Kanadaan.(55) Sodan jälkeen Pohjois-Amerikkaan muuttaneiden eteläpohjalaisten määrästä ei ole olemassa tilastoja, mutta luultavasti suuri osa lähtijöistä varsinkin 1950-luvulla oli perinteen innoittamia pohjalaisia.

Vuosi	I polvi	II polvi	Yhteensä
1900	62 641	---	---
1910	129 669	81 357	211 026
1920	149 824	146 452	296 276
1930	142 478	178 058	320 536
1940	117 210	168 080	285 290
1950	95 506	172 370	267 876
1960	53 168	187 659	240 827
1970	45 499	158 327	203 826
1980	29 172	---	---

I polvi = Suomessa syntyneet, II polvi = vanhemmista ainakin toinen syntynyt Suomessa. Lähde: Korkiasaari 1989, 112.

<b>Taulukko 4: Ensimmäisen ja toisen polven suomalaisten määrä Kanadassa 1901-1981</b>	
Vuosi	Henkilöä
1901	2 502
1911	15 499
1921	21 494
1931	43 585
1941	41 683
1951	43 745
1961	59 436
1971	59 215
1981	52 320
Lähde: Korkiasaari 1989, 116.	

1940- ja -50-luvuilla suurin osa lähti etsimään paremmin palkattua työtä Pohjois-Amerikasta. Heti sodan jälkeen pieni joukko lähti poliittisista syistä lähinnä peläten Neuvostoliiton vaikutusta Suomessa. 1960-luvulta lähtien elinkeinon etsiminen ei ole ollut päällimmäinen lähtömotiivi. Lähtijöiden joukossa on ollut opiskelijoita, liikemiehiä, diplomaatteja, toimittajia, urheilijoita ja eläkeläisiä. Monet lähtivät henkilökohtaisista syistä, esimerkiksi avioituakseen amerikkalaisen kanssa.(56) Varsinkin 1980-luvulla Floridaan muutti varakkaita suomalaiseläkeläisiä. Lisäksi monet suomalaisturistit ja amerikan- ja kanadansuomalaiset viettävät talvikautensa Floridan lämmössä.(57) Uudemman siirtolaisuuden rakenne on siis hyvin toisenlainen kuin 'suuren amerikansiirtolaisuuden'.

Monet 'suuren amerikansiirtolaisuuden' aikana perustetut järjestöt kuihtuivat jäsentensä vanhetessa. Tilalle syntyi uusia järjestöjä, joilla ei enää ollut poliittista tai aatteellista luonnetta, vaan joiden tehtävänä oli toimia suomalaisten yhteyskanavina. Monet järjestöt vaalivat suomalaissiirtolaisten kulttuuriperinnettä. Yhdysvaltain suomalaiset ovat vuodesta 1983 viettäneet Finn Fest -kesäjuhlaa, johon osallistuu vuosittain tuhansia suomalaissiirtolaisia ja heidän jälkeläisiään. Kanadansuomalaisten vastaava juhla on Kanadan suomalaisten suurjuhlat, joita on vietetty jo vuodesta 1943. Vuodesta 1971 Kanadan Suomalaisten suurjuhlat on järjestetty kanadansuomalaisten yhdistysten kattojärjestön Kanadan Suomalaisten Kulttuuriliiton alaisuudessa. Pohjois-Amerikan suomalaiset ovat perustaneet erilaisia lepokoteja ja palvelutaloja vanhenevalle suomalaisväestölle. Suomenkielinen julkaisutoiminta Pohjois-Amerikassa on vähentynyt huomattavasti sotaa edeltävistä ajoista. Suomenkielisiä lehtiä ilmestyy edelleenkin, mutta tilaajamäärät ovat pieniä. Kanadansuomalaiset lehdet voivat hieman paremmin kuin yhdysvaltalaiset lehdet, sillä monet 1950-luvulla tulleet siirtolaiset tilaavat suomenkielisiä lehtiä.

Suomen kieltä ja kulttuuria voi opiskella noin kymmenessä Pohjois-Amerikan yliopistossa. Myös muutamissa oppikouluissa ja erilaisilla kesäkursseilla voi opiskella suomen kieltä. Korkiasaari (1989) esittää aiheellisen kysymyksen, katoaako amerikansuomalaisuus. Ensimmäisen ja toisen polven suomalaisväestö vanhenee kovaa kyytiä ja kolmas sukupolvi ei aina hallitse suomen kieltä. Kolmannen polven siirtolaiset ovat kuitenkin usein kiinnostuneita suomalaisten juuriensa etsimisestä.(58) Siirtolaisperinteen tallentaminen on arvokasta ja sitä tehdään jo sekä Pohjois-Amerikassa että Suomessa. Siirtolaisuusinstituutti Turussa ja Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskus Peräseinäjoella ovat erikoistuneet siirtolaisperinteen tallentamiseen. Pohjois-Amerikan siirtolaiskulttuurin tallentamisella on jo kiire, sillä suuren siirtolaispolven edustajat alkavat olla vähissä.

## Lopuksi

Eteläpohjalainen Pohjois-Amerikan siirtolaisuus alkoi suuremmissa määrin vasta 1860-luvulla. 'Suuri amerikansiirtolaisuus' vaikutti Etelä-Pohjanmaahan monin tavoin, sillä 120 000 ihmisen lähtö ei voinut olla jättämättä jälkiä perheisiin, kyläyhteisöön, kuntiin ja koko yhteiskuntaan. Talouden kannalta katsottuna näyttää siltä, että siirtolaisuuden myönteiset vaikutukset olivat suuremmat kuin kielteiset, mutta perheille siirtolaisuus oli usein henkisesti raskasta. Moni siirtolainen pettyi elämäänsä Pohjois-Amerikassa, sillä todellisuus ei aina vastannut ennakkokuvitelmia, mutta alkuongelmien jälkeen moni saavutti paremman elintason kuin mitä olisi Suomessa saavuttanut. 1930-luvulta lähtien suomalainen Pohjois-Amerikkaan suuntautunut siirtolaisuus on ollut vähäistä. II maailmansodan jälkeen suomalaisen siirtolaisuus suuntautui Ruotsiin. Kun vielä suomalainen yhteiskunta alkoi kaupungistua ja elinkeinorakenne monipuolistua, siirtolaiseksi pakottaneet syyt väistyivät vähitellen. Vielä 1940- ja -50-luvuilla siirtolaiset olivat suurimaksi osaksi kouluttamatonta ja kielitaidonta väkeä, joka etsi Pohjois-Amerikasta paremmin palkattua työtä, mutta 1960-luvulta lähtien siirtolaisuuden rakenne on muuttunut. Lähtijät ovat koulutettua ja usein myös melko varakasta väkeä. 1970-luvun puolivälistä lähtien maassamuutolla on ollut suurempi vaikutus suomalaiseen yhteiskuntaan kuin siirtolaisuudella, joten uudemmalla Pohjois-Amerikan siirtolaisuudella ei ole ollut kovin suurta yhteiskunnallista tai taloudellista vaikutusta. Ulkосуomalaiset rikastuttavat kuitenkin aina suomalaista kulttuuriperinnettä.

## Lähdeluettelo

### Painamaton kirjallisuus:

- Halavaara, Sari: Alahärmästä Amerikkaan ja Kanadaan vuosina 1896-1902. Suomen historian esitelmä. Helsinki 1995.
- Hautamäki, Aulis: Etelä-Pohjanmaan Järvisseudun amerikansiirtolaisuus 1872-1917. Suomen historian pro gradu-työ. Jyväskylä 1981.
- Viita, Ossi: Miten siirtolaisuus erotti eteläpohjalaisia perheitä. Mikrohistoriallinen tutkimus seitsemästä eteläpohjalaisesta kylästä vuosina 1893-1917. Ikäihmistien yliopisto, Siirtolaisuusluentoesitys. Peräseinäjoki 1997.

### Painettu kirjallisuus:

- Alanen, Aulis J.: Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen. Tiennäyttäjänä maakunnalle maamiesseura-aikana. Vaasa 1953.
- Backman, Wold.: Emigrationen från Munsala socken. En enquête av Samfundet Folkhälsan i svenska Finland. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk, otfignaf finska vetenskaps-societeten H. 88, N:o 7. Helsinki 1945.
- Engelberg, Rafael: Suomi ja amerikansuomalaiset. Keskinäinen yhteys ja sen rakentaminen. Helsinki 1944.
- Ilmonen, S.: Amerikan suomalaisten historiaa I. Hancock 1919.
- Kangasniemi, Toimi: Peräseinäjoen kirja. Pieksämäki 1995. 2. painos.
- Kero, Reino: Migration from Finland to North America in the Years between the United States Civil War and the First World War. Reprint of Annales Universitatis Turkuensis Ser. B - Tom. 130. Migration Studies C 1. Institute for Migration. Turku 1974.
- Kero, Reino: Suomalaisina Pohjois-Amerikassa. Siirtolaiselämää Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 2. Turku 1997.
- Kero, Reino: Suomen siirtolaisuuden historia osa I. Pohjois-Amerikkaan suuntautuneen siirtolaisuuden tausta, määrä, rakenne, kuljetusorganisaatio ja sijoittuminen päämääräalueelle. Turun yliopisto historian laitos julkaisuja no 10. Turku 1982.
- Kero, Reino: Suureen länteen. Siirtolaisuus Suomesta Yhdysvaltoihin ja Kanadaan. Suomen siirtolaisuuden historia I. Turku 1996.
- Kero, Reino: Suuren lännen suomalaiset. Helsinki 1976.
- Kilpi, O. K.: Suomen siirtolaisuus ja 19. vuosisadan kansantalous. Taloustieteellisiä tutkimuksia XXII. Helsinki 1917.
- Koivukangas, Olavi: Finnish emigration to the USA: an introduction. Toward equality. Proceedings of the American and Finnish Workshop on Minna Canth June 19-20th, 1985 Kuopio. Toim. Sirkka Sinkkonen ja Anneli Milén. Kuopion yliopiston julkaisuja, Publications of the University of Kuopio. Yhteiskuntatieteet, Social Sciences. Tilastot ja selvitykset, Statistics and Reviews 1/1986. Kuopio 1986.
- Koivukangas, Olavi: Delaware 350. Amerikansiirtolaisuuden alku. Näyttelyjulkaisu. Turku 1988.
- Korkiasaari, Jouni: Suomalaiset maailmalla. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset entisajoista tähän päivään. Turku 1989.
- Nygård, Toivo: Asutus, väestö ja yhteiskunta. Järvisseudun historia II. Kunnallishallinnon toteuttamisesta 1970-luvulle. Toim. Toivo Nygård. Vaasa 1983.
- Pänkälä, Martti: Eepee. Etelä-Pohjanmaan osuuskauppa. 90 vuotta kauppatoimintaa maakunnassa 1903-1993. Seinäjoki 1993.

- Rauanheimo, Akseli: Kanadan kirja. Porvoo 1930.
- Sariola, Sakari: Amerikan kultalaan. Amerikansuomalaisten siirtolaisten sosiaalhistoriaa. Helsinki 1982.
- Toivonen, Anna-Leena: Eteläpohjalaisen pienoisyhdistyksen jäsenten osallistuminen muuttoliikkeisiin viimeisen sadan vuoden aikana. Etelä-Pohjanmaan maakuntaliiton julkaisu Kytösavut X. Seinäjoki 1966.
- Toivonen, Anna-Leena: Etelä-Pohjanmaan siirtolaisuuden maakunnalliset edellytykset. Kytösavut IV. Vaasa 1948.
- Toivonen, Anna-Leena: Etelä-Pohjanmaan valtamerentakainen siirtolaisuus 1867-1930. Helsinki 1963.
- Toivonen, Anna-Leena: Lapualta suureen länteen. Eripainos Etelä-Pohjalaisen Osakunnan julkaisusta Kyrönmaa VII. Vaasa 1950.
- Toivonen, Anna-Leena: Vähänkyrön Lökkisepät ja Kyrönjokilaakson siirtolaisuus. Eripainos Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliiton julkaisusta Kytösavut VI. Vaasa 1954.
- Toivonen, Anna-Leena: Ähtäri - valtamerentakaisen siirtolaisuuden ja sisäisen muuttoliikkeen vedenjakaja. Eripainos Etelä-Pohjalaisen Osakunnan julkaisusta Kyrönmaa VIII. Vaasa 1951.
- Tokoi, Oskari: Amerikan suomalaisia. Helsinki 1949.
- Virtanen, Keijo (a): Pohjois-Amerikassa olevien suomalaisten siirtolaisten ja kotimaan yhteydet. Suomen siirtolaisuuden historia osa III. Sopeutuminen, kulttuuritoiminta ja paluumuutto. Toim. Keijo Virtanen, Arja Pilli, Auvo Kostiainen. Turku 1986.
- Virtanen, Keijo (b): Siirtolaisten paluu kotimaahan. Suomen Siirtolaisuuden historia osa III. Sopeutuminen, kulttuuritoiminta ja paluumuutto. Toim. Keijo Virtanen, Arja Pilli, Auvo Kostiainen. Turku 1986.

## Viitteet

- 1 Korkiasaari 1989, 21.
- 2 Engelberg 1944, 14; Koivukangas 1988, 16-19. Todistettavasti ensimmäinen suomalainen Amerikassa oli Peter Rambo, joka useimpien tutkimusten mukaan oli kotoisin Keski-Ruotsin suomalaismetsistä (ks. esim. Ilmonen 1919, 44). On esitetty myös väitteitä, että Rambo olisi ollut syntyjään vaasalainen (ks. Koivukangas 1988, 14).
- 3 Ks. esim. Kero 1996, 16, 33-34.
- 4 Engelberg 1944, 18-22; Korkiasaari 1989, 23; Ilmonen 1919, 79; Kero 1996, 35-37. Osa alaskansuomalaisista saavutti korkean yhteiskunnallisen aseman. (Ks. esim. Engelberg 1944, 18-21.)
- 5 Backman 1945, 11. Anna-Leena Toivonen (1963) käyttää esimerkkinä eteläpohjalaisesta karanneesta merimiehestä isokyröläistä Mikko Saapelia, joka kaivoi Kaliforniassa kultaa ja palasi myöhemmin Suomeen levittäen 'amerikankuumetta' kotiseudulleen.
- 6 Engelberg 1944, 24; Kero 1996, 39; Korkiasaari 1989, 23. Kaivos- ja laivayhtiöt lähettivät Eurooppaan värväreitä houkuttelemaan ihmisiä siirtolaiseksi. Myös aikaisemmin lähteneiden kirjeet, joita julkaisiin joskus sanomalehdissä, houkuttelivat lähtemään. (Kero 1996, 39-45; ks. myös Tokoi 1949, 37-45.)
- 7 Tähän lukuun sisältyy myös muu kuin Pohjois-Amerikan siirtolaisuus.
- 8 Toivonen 1963, 20-22; Kero 1997, 231. Etelä-Pohjanmaalla 'amerikankuumetta' tarttui tietyksi ensi Isokyrön ja Mustasaaren seurakunnissa. (Koivukangas 1986, 23.)
- 9 Kero 1982, 31; Kero 1996, 54-55; Korkiasaari 1989, 25-26.
- 10 Kero 1986, 58; Toivonen 1963, 27.
- 11 Korkiasaari 1989, 28-31; Kero 1996, 76, 129-130; Rauanheimo 1930, 203-207; Toivonen 1963, 53.

- 12 Korkiasaari 1989, 25-26; Toivonen 1963, 25-27. Ks. myös Kero 1996, 255-261.
- 13 Toivonen 1963, 30-31, 35-36.
- 14 Toivonen 1963., 48-51; Kero 1996, 105-107; Kero 1976, 40; Halavaara 1995, 14-15; Hautamäki 1981, 32-33. Ks. myös Kero 1974, 117, taulukko 16. Naimattomien osuus pysyi suurena, sillä useasti perheelliset empivät lähteä vuosia kestäväälle tunteettomalle matkalle. (Toivonen 1963, 51.) Toivonen toteaa, että vuonna 1919 lasten osuus siirtolaisista oli erittäin suuri. Todennäköisesti äidit halusivat sotien jälkeen lähteä lapsiensä kanssa Pohjois-Amerikassa asuvien miestensä luokse. (Toivonen 1963, 49.)
- 15 Toivonen 1963, 40-47; Toivonen 1954, 7-8.
- 16 Kero 1996, 87-90; Toivonen 1963, 56-60.
- 17 Kero 1996, 83, 86; Toivonen 1963, 62-64.
- 18 Kero 1996, 92-93; Toivonen 1963, 69-71. 1920-luvulla vuosisadan vaihteessa ensimmäisen kerran matkustaneet ihmettelivät, miten laivat olivat muuttuneet siisteiksi ja henkilökunta ystävälliseksi. (Toivonen 1963, 71.)
- 19 Kero 1996, 86.
- 20 Kero 1996, 86, 124-133; Kero 1976, 76-80; Toivonen 1963, 55. Siinä, minne Yhdysvalloissa asetettiin, oli paikkakuntakohtaisia eroja. Esimerkiksi Munsalalaisista siirtolaisista enemmistö, 1/3, muutti Washingtoniin, ja Coloradoonkin muutti lähes yhtä paljon ihmisiä kuin perinteiselle suomalaisalueelle Michiganiin. (Backman 1945, 15-16.) Tyhjentäviä selityksiä sille, miksi esimerkiksi Peräseinäjoen siirtolaiset hakeutuivat usein New Yorkiin, kun taas naapuripitäjän Jalasjärven Michiganiin ja Ontarioon, ei ole. Ammattitaidon erot eivät selitä tätä ilmiötä. Sen sijaan aikaisemmin lähteneiden kertomukset ja värväystoiminta näyttävät ohjanneen jonkin verran maaseudun siirtolaisuutta. (Kero 1996, 133-134.)
- 21 Korkiasaari 1989, 32; Kero 1996, 130-132; Kero 1982, 143. 1880-luvun alussa Kristiinankaupungissa jaettiin mainoksia, joilla houkuteltiin siirtolaisia Kanadaan. Sana levisi seudulla, ja Vaasan ja Turun ja Porin läänien raja-alueelle syntyi vyöhyke, jossa kanadansiirtolaisuus oli voimakkaampaa kuin missään muualla Suomessa. (Kero 1996, 134) Eräs erikoisuus kanadansuomalaisten historiassa on utopistisocialisti Matti Kurikan perustama Brittiläisessä Kolumbiassa Malcolm Islandilla sijainnut 'Sointula'-yhdyskunta, joka julisti vapaata rakkautta ja veljeyttä, mutta päättyi riitoihin ja konkurssiin. (Sariola 1982, 108-111.)
- 22 Toivonen 1963, 76-79; Hautamäki 1981, 54; Kero 1976, 29; Kero 1996, 48-49.
- 23 Toivonen 1963, 82-86; Toivonen 1948, 95; Halavaara 1995, 10.
- 24 Toivonen 1948, 93-94; Kero 1996, 61. Ks. myös Toivonen 1963, 93-97.
- 25 Esim. Vähäkyrö. (Ks. Toivonen 1954, passim.)
- 26 Kero 1996, 50-51, 68; Toivonen 1963, 122-132.
- 27 Toivonen 1963, 131. Sotien voisi luulla vaikuttaneen siirtolaisuutta lisäävästi, ja moni nuori mies lähtikin ensimmäisen maailmansodan aikana, mutta siirtolaistilastot osoittavat sotavuosien vähentäneen siirtolaisuutta. Syynä siirtolaisuuden tyrehtymiseen oli matkan vaikeus ja vaarallisuus. Lisäksi Yhdysvaltojen liittyminen sotaan vaikutti siirtolaisuutta vähentävästi. (Toivonen 1963, 132-134.)
- 28 Toivonen 1963, 72-73.
- 29 Alanen 1953, 107.
- 30 Toivonen 1963, 156-165. Myös taloustieteilijä O. K. Kilpi nosti pohjalaisen siirtolaisuuden yhdeksi tärkeäksi tekijäksi pohjalaisen kansanluonteen, mutta hänenkään perustelunsa eivät vakuuta sen enempää kuin Toivosen perustelut. (Ks. Kilpi 1917, 149-162.)
- 31 Kero 1982, 83-84.
- 32 Kero 1996, 39-42, 52; Toivonen 1963, 144-145.

- 33 Toivonen 1963, 145-148, 150, 152.
- 34 Toivonen 1963, 151-152; Kero 1996, 68-70; Kero 1982, 85-86.
- 35 Kero 1996, 61-62; Toivonen 1963, 107-110, 157-159.
- 36 Kero 1976, 48-50. Ks. myös Toivonen 1963, 211-223. Lisäksi 1870-luvulla kansalle jaettiin vaasalaisen lehtorin L.L. Laurénin teosta "Varoitus, muuttamisesta pois isänmaasta". (Kero 1976, 48.)
- 37 Toivonen 1963, 223-227.
- 38 Toivonen 1963, 223-232.
- 39 Kero 1976, 50-56.
- 40 Toivonen 1963, 232-240. Ks. myös Kero 1996, 120-122.
- 41 Nygård 1983, 130-131; Toivonen 1950, 20; Toivonen 1951, 24-26; Toivonen 1963, 175-176, 196-204, Tosin Alanen esittää, että työvoiman puute olisi joillakin Etelä-Pohjanmaan paikkakunnilla ollut jo 1900-luvun alussa 'huutava'. Hänen mukaansa työvoimapula aiheutti maatalouden rappeutumista. (Alanen 1953, 106.) Muu tutkimuskirjallisuus ei tue tätä väitettä. Toivosen (1963, s. 241.) mukaan eteläpohjalaiset maanviljelysseuratkin joutuivat toteamaan, ettei siirtolaisuudesta ollut havaittavissa maataloudelle haittoja, vaikka seurat periaatteessa pitivätkin sitä ajan mittaan haitallisena ilmiönä
- 42 Toivonen 1963, 177-179; Toivonen 1951, 24-25; Nygård 1983, 131.
- 43 Toivonen 1963, 176.
- 44 Toivonen 1963, 179-194. Esimerkiksi Peräseinäjoelta lähtöisin ollut John G. Annala lahjoitti Fitchburgissa Massachusetssissa Yhdysvalloissa asianajajana ansaitsemansa omaisuutensa Peräseinäjoen kunnalle ja seurakunnalle sosiaalisiin ja sivistyksellisiin tarkoituksiin jaettavaksi. (Kangasniemi 1995, 154-155.)
- 45 Hautamäki 1981, 102.
- 46 Toivonen 1963, 204-210; Toivonen 1950, 21-22; Toivonen 1951, 27-28; Toivonen 1966, 87; Pänkälä 1993, 56-57; Kero 1996, 262-266. Toivonen esittää, että esimerkiksi eteläpohjalaiset siisteyskäsitykset uudistuivat siirtolaisten kautta. Sen sijaan pukeutumiseen siirtolaisuus ei vaikuttanut suuresti. Amerikkalaismalliset vaatteet pidettiin Suomessa loppuun, mutta uusia samanlaisia ei teetetty, koska ne eivät sopineet eteläpohjalaiseen kyläkuvaan. (Toivonen 1963, 210.)
- 47 Toivonen 1963, 204.
- 48 Kero 1976, 43-45, 186-187; Kero 1996, 110-111, 222-224; Toivonen 1963, 178-179, 207-208, 244, 248. Ks. myös Viita 1997, 11-12.
- 49 Korkiasaari 1989, 33.
- 50 Kero 1996, 194-197; Kero 1976, 203-204.
- 51 Toivonen 1963, 191-192.
- 52 Virtanen 1986 (a), 238-246; Toivonen 1963, 195.
- 53 Virtanen 1986 (a), 221-231.
- 54 *ibid.*, 251-254; Kero 1997, 341-343.
- 55 Kero 1997, 231; Korkiasaari 1989, 110.
- 56 Kero 1997, 232; Korkiasaari 1989, 110.
- 57 Kero 1997, 306.
- 58 Korkiasaari 1989, 117-126. Ks. myös Kero 1997, 265-289, 310-312.